

УДК 72.01

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2025.37.10>

АРХІТЕКТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ДЖЕРЕЛО І ЗАСІБ ЗАХИСТУ ВІД СОЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ І ТРИВОГ

Зінченко Антон Костянтинович

аспірант кафедри інноваційних технологій у дизайні архітектурного середовища,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Харків, Україна,
e-mail: anton.zinchenko@kname.edu.ua, orcid: 0009-0000-0663-5478

Анотація. Сучасне міське середовище має значний вплив на психоемоційний стан людини. Архітектура не лише виконує утилітарні функції, а й формує відчуття захищеності, комфорту або, навпаки, тривоги та відчуження. Візуальне сприйняття простору здатне активізувати соціальні страхи – стійкі негативні емоції, пов'язані з негативним впливом архітектурного середовища на людину. У статті розглядається, як елементи архітектурного середовища можуть провокувати або посилювати такі страхи, а також можливі способи їх мінімізації.

Мета. Аналіз та систематизація візуальних ознак небезпеки архітектурного середовища, що провокують соціальні страхи.

Методологія. Одним із найважливіших інструментів вивчення архітектурної форми, інформативні якості якої виявляються тільки в процесі сприйняття, є експериментальна психологія. Між нею та архітектурною композицією існує тісний зв'язок і кореляція. Методи, що використовуються у дослідженні, присвячено так званому «операторному» рівню зорового сприйняття, у якому працюють елементи, смислові та логічні одиниці, які можуть мати символічне вираження.

Результати. Соціальні страхи, що провокує архітектурне середовище, – це форма тривоги, пов'язана з перебуванням у громадських місцях, взаємодією з іншими людьми або відчуттям уразливості в міському середовищі. Вони можуть проявлятися у такому вигляді: страх натовпу (демофобія), страх відкритих (агорафобія) або закритих (клаустрофобія) просторів, занепокоєння через відсутність соціальної безпеки (вандалізм, ознаки криміногенності), дискомфорт від потенційної агресії оточення.

Наукова новизна. Полягає у розкритті ролі візуальних властивостей архітектури як провокатора соціальних страхів та тривожних станів, а також як потенційних можливостей архітектурної композиції як захисника від них.

Практична значущість. Архітектурне середовище здатне як посилити, так і пом'якшити соціальні страхи. Отримані дані поширюють уявлення про візуальні властивості архітектурного середовища і можуть використовуватися як у практиках дизайну архітектурного середовища, так і в педагогіці.

Ключові слова: соціальні страхи, візуальне сприйняття, архітектурне середовище, експериментальна психологія, емоції, архітектура, тривоги.

ВСТУП

Архітектура розвивалася з давніх часів під тиском соціальних страхів. Фактично з появою перших міст соціальний страх знайшов своє втілення в пластиці архітектурних форм. За деякими оцінками археологів, починаючи з VI тисячоліття до нашої ери в перших

протомістах світу: Єрихоні, Сидоні, Біблосі, Сузі, Еламі, Урі, Урукі, Чатальхьоюкі та багатьох інших фортечна стіна як засіб захисту від загроз соціального характеру стала неодмінним атрибутом кожного великого поселення. Біблійне місто Єрихон, заснування якого сягає часів натufійської культури

(VII тисячоліття до нашої ери) займав площу 1,6 га і був оточений стінами довжиною 800 м, висотою 4 м, шириною 3 м із масивною вежею діаметром 9 м. Зведення таких потужних споруд (за деякими оцінками, у 2,5 рази більше всіх внутрішніх будівель) відбувалося через страх нападу сусідніх племен. Тобто у цьому разі ми маємо яскравий приклад того, наскільки великий вплив на мешканців міста мали соціальні страхи.

Кожне вивчене археологами стародавнє місто планети несе на собі сліди численних воєн і пожеж. Усе це знайшло відображення у сприйнятті світу архаїчною людиною і своє втілення в архітектурній пластиці. Одним із найважливіших критеріїв позитивного сприйняття архітектурного об'єкта (наприклад, для жителя Месопотамії) є оцінка його як притулку. Скоріше за все, першою композиційною категорією, спрямованою на створення не лише фізичного, а й емоційного ефекту захисту, є лінійні характеристики фортифікаційних споруд. Висота стін і масивність веж стали джерелом спокою для жителів стародавніх поселень. До XV ст. нашої ери ця категорія працювала безвідмовно, і лише поява артилерії зруйнувала міську стіну як архетип безпечної для життя архітектури. Але і в епоху ядерних бомб вал залишається елементом міського середовища, покритим позитивним романтичним ореолом.

Можна стверджувати, що соціальні страхи розвивалися з часом, паралельно з розвитком технологій, релігії та соціальних інститутів. Деякі з типів цих страхів народжувалися, старіли і вмирали разом із чинниками, які їх породили. Початкові соціальні страхи прості й очевидні.

Сучасне архітектурне середовище часто провокує соціальні страхи, пов'язані з почуттям незахищеності і дискомфорту. Візуальні ознаки соціальної небезпеки проявляються у погано освітлених дворах, лабіринтах, занедбаних будівлях та агресивній урбанізації, що посилює тривожність, дезорієнтацію та страх перед злочинністю. Відсутність візуального контролю, монотонна чи хаотична забудова та маргіналізація публічних просторів створюють середовище, у якому люди почуваються уразливими.

Ключова проблема полягає у тому, що традиційні підходи до проектування часто ігнорують психологічні аспекти сприйняття простору, орієнтуючись лише на функціональність і економічність. У результаті з'являються зони соціального відчуження, де знижується рівень довіри і підвищується ризик девіантної поведінки. Вирішення цих проблем вимагає переосмислення міського планування

з урахуванням візуальної безпеки, включаючи покращення освітлення, створення відкритих та контрольованих просторів, а також інтеграцію дизайну, орієнтованого на громаду.

Таким чином, міське середовище не лише забезпечує функціональність, а й активно впливає на психоемоційний стан людини. Соціальні страхи, що виникають унаслідок візуального контакту з архітектурою, є реакцією на: просторові аномалії (дисгармонія масштабу, агресивні форми); символічні погрози; культурні коди (асоціації з небезпечними місцями з минулого досвіду).

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

До досліджень впливу архітектурного оточення на соціальні страхи та способи їх нейтралізації належать декілька наукових напрямів: екологічна психологія, урбаністика, нейробиологія, нейроархітектура, соціологія та багато інших.

Наведемо ключові напрями та висновки цих робіт.

Нейроархітектура: аналіз того, як мозок реагує на будівлі. Вивчається взаємозв'язок між архітектурними формами та активністю мозку (фМРТ, ЕЕГ).

Виявлено декілька десятків робіт, що присвячені аналізу того, як архітектурні параметри (висота стелі, відкритість простору) впливають на емоції та когнітивні процеси. Наприклад, Сара Аббас із командою [2] довели, що симетричні фасади активізують зони задоволення (орбітофронтальна кора). О. Вартанян стверджує, що високі стелі зменшують стрес, а тісні простори провокують тривожні стани [27]. Також він виявив [17], що фрактальні патерни (як у готичній чи арабській архітектурі) викликають «ефект релаксації». У дослідженні «Нейроархітектура і страх» Фред Гейдж вивчає, як гіпокамп реагує на різні типи простору (наприклад, відкриті площі проти вузьких вулиць) [9]. Аналізу того, як природні елементи (дерево, вода, фрактали) знижують стрес, присвячено роботи І. Джой та Р. Пелс [14], які довели, що стіни з рослинністю знижують рівень кортизолу на 15%.

Для дослідження виявилися цікавими роботи з наукової тематики когнітивістики та психології сприйняття архітектурних просторів [1]. Тут можна згадати роботи, присвячені питанню, як люди запам'ятовують будівлі та орієнтуються в них, а також аналіз впливу візуальної складності архітектури на навігацію та когнітивне навантаження [25].

Викликають інтерес дослідження VR та AI як інструменту сприйняття архітектури [8].

Алгоритми машинного навчання та прогностика естетичної оцінки будівель. На даному етапі розвитку технологій штучний інтелект уже навчився прогнозувати естетичну оцінку будівель з точністю 89% [26].

Ян Гел стверджує, що «людський масштаб» (низькі поверхи, активні цокольні поверхи, пішохідні зони) знижує тривожність. Він критикує одноманітні спальні зони як провокаторів соціальної ізоляції [12]. Кевін Лінч уводить поняття «читабельність міста»: якщо в навколишньому середовищі є чіткі орієнтири (площі, пам'ятники, вузли), люди відчують себе в більшій безпеці. Хаотичне планування посилює дезорієнтацію та страх [18].

Колін Еллард показує, що «тьмяні» фасади (сірі бетонні стіни без вікон) підвищують рівень кортизолу (гормону стресу). Тут пропонуються рішення: динамічні форми, кольорові акценти, «живі» фасади з вітринами [7].

Оскар Ньюман розробляє теорію «захищеного простору»: архітектура може запобігти злочинності за допомогою природного спостереження (вікна виходять на вулицю). Чіткі межі (наприклад, двори з обмеженим входом). Діяльність мешканців (кафе, лавки – «очі на вулиці») [22]. Анна Стерлінг аналізує, як пандемія COVID-19 змінила сприйняття публічних просторів (страх натовпу, потреба в дистанції). Рекомендує: більш широкі тротуари, кафе на свіжому повітрі, «антивірусні» матеріали (мідь, пористі поверхні) [19].

Р.С. Ульріх [28] стверджує, що одні види візуальних подразників (хаотичні, агресивні, монотонні) підвищують рівень кортизолу (гормону стресу), а інші (природні, гармонійні) його знижують. Головний висновок: дизайн повинен не лише вирішувати функціональні завдання, а й захищати психіку, що повністю збігається з думкою С. Ганді та групи його дослідників [8].

Цікаво відзначити, що Р.С. Ульріх вивчив записи про відновлення пацієнтів після холецистектомії у Пенсільванській приміській лікарні між 1972 і 1981 рр., щоб визначити, чи може розміщення в кімнаті з видом на природу мати відновлювальний ефект. Двадцять три хірургічні пацієнти, розміщені в палатах із видом на природу, проводили менше часу в лікарні після операції, отримували менше негативних оцінок у медичній картці та приймали менше потужних ліків. 23 пацієнти з такими ж діагнозами розміщувалися в аналогічних палатах із вікнами, що виходять на цегляну стіну будівлі, результати одужання були помітно гірші [24].

Для дослідження важливими виявилися роботи В.Я. Проппа, зокрема «Морфологія

казки». Хоча Пропп аналізував казки, його уявлення про типові елементи страху (заборона, випробування, поява антагоніста) актуальні й для аналізу місць «моторошних» у сприйнятті архітектури. Хоча В.Я. Пропп безпосередньо не вивчав архітектуру чи соціальні страхи, його метод структурного аналізу можна застосувати і до візуального сприйняття навколишнього середовища. Він виокремив постійні функції (ролі) та послідовності подій у наративах. Завдяки такому підходу в архітектурі можна виявити патерни, які провокують страх [24].

О.Дж. Гріффіт пише про важливість під час створення відчуття страху у віртуальних іграх правильного керування сценою, наприклад динаміка світла/тіні (мерехтіння світла в коридорах) тощо. Один із цікавих висновків: контрольований хаос – безлад повинен бути структурованим (як у Проппа, чіткі «правила» страху) [11]. «Правила» страху В.Я. Проппа ґрунтуються на: архетипах С.Г. Юнга (тінь, лабіринт – несвідомі образи загрози) [15]; теорії збудження (або теорії фрустрації – агресії) Л. Берковіца – психологічній концепції, що пояснює, як фізіологічне збудження і зовнішні подразники впливають на виникнення агресивної поведінки [4]. Аналіз, запропонований Проппом, допомагає виявити універсальні закономірності страху в архітектурі. Страшні місця не просто «виглядають моторошно» – вони порушують базові когнітивні патерни орієнтації та безпеки людини [21]. Розуміння цих правил дає змогу спроектувати середовище, яке захищає, а не пригнічує.

МЕТА

Аналіз та систематизація візуальних ознак небезпеки архітектурного середовища, що провокують соціальні страхи.

Результати дослідження можуть бути використані урбаністами, архітекторами та урбаністами для розроблення проєктів, які поєднують функціональність, естетику та соціальну спрямованість, що в кінцевому підсумку сприяє покращенню якості життя у сучасних містах.

Методи дослідження. Архітектурна форма проявляє свої емоційні та естетичні художні властивості лише тоді, коли вона освоєна людським сприйняттям. Аналіз її структури та емоційно-естетичного впливу на людину можливий лише з урахуванням закономірностей цього процесу. Тому одним із найважливіших інструментів вивчення архітектурної форми, інформативні якості якої виявляються тільки в процесі сприйняття, є експериментальна психологія. Між нею та архітектурною композицією існує тісний зв'язок і кореляція.

Ці методи присвячено так званому «операторному» рівню зорового сприйняття, у якому працюють елементи, смислові та логічні одиниці, які можуть мати символічне вираження [5]. Найважливішою ознакою операторного рівня є оцінка сенсу сприйманого об'єкта, встановлення не лише семантичних, а й прагматичних відносин між об'єктами сприйняття. «Розуміння» є необхідним результатом рефлексії на оперативному рівні [10]. На цьому рівні головну роль відіграють емоційні оцінки, які засновані на розумінні сутності об'єкта сприйняття, на асоціаціях, викликаних об'єктом сприйняття [20]. Емоційні норми не залишаються постійними. Вони залежать від епохи, етнопсихологічних особливостей та інших чинників. Ці зміни знаходять своє вираження в стилях і напрямках мистецтва. Першорядне значення має ступінь абстрактності об'єкта. Зі збільшенням абстракції зростає відносна величина емоційного складника, зростає роль асоціацій, знижується ступінь відповідності між предметом і зображенням. Але ступінь допустимої абстракції обмежена словниковим запасом сприймаючих. Відсутність потрібних алфавітів робить предмет незрозумілим, а сприйняття неможливим.

Отже, на цій фазі відбувається декодування – завершальна фаза процесу впізнання (і сприйняття), яка переважно полягає у перекладі сприйнятих знаків в ті одиниці внутрішньої мови, які безпосередньо пов'язані з уявленням і мисленням. У дослідженні особливостей візуальної безпеки архітектурного середовища цей (операторний) рівень зорового сприйняття співвідноситься з так званими «соціальними» страхами людини [3].

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

У дослідженні дуже важливо розрізнити соціальні, біологічні та екзистенційні страхи, які належать до різних рівнів людського досвіду, але можуть перетинатися. Їхні ключові відмінності полягають у характері загрози, джерелі страху і шляхах його подолання.

1. Соціальні страхи. Страхи, пов'язані із взаємодією у суспільстві, оцінкою іншими людьми і порушенням соціальних норм.

2. Екзистенційні страхи. Страхи, пов'язані з усвідомленням фундаментальних питань людського існування: смерті, свободи, ізоляції, безглуздості життя.

3. Біологічні – пов'язані з фізичним рівнем безпеки: загроза впасти, каліцтва, обвалів тощо.

Ключова відмінність: соціальні страхи в середовищі пов'язані із взаємодією між людьми, а екзистенційні страхи – з усвідомленням людиною свого місця у світі. Архітектурне середовище може як спровокувати, так і пом'якшити ці три типи страхів. Далі біологічні страхи як більш прості не співставляються з іншими двома.

1. Соціальні страхи у візуальному середовищі. Простори, які посилюють почуття уразливості перед іншими. Темні вузькі провулки → страх нападу (страх оцінки/загрози з боку оточуючих). Величезні безлюдні площі → занепокоєння через відсутність «соціального контролю» (очі на вулиці). Дзеркальні фасади хмарочосів → відчуття тотального спостереження («мене постійно оцінюють»). Занедбані будівлі → страх перед маргіналізованими групами (соціальна ізоляція).

Водночас людський мозок шукає сигнали потенційної соціальної загрози: відсутність зон візуального контролю (за Яном Гелем). Анонімність навколишнього середовища (як і в типових житлових районах). Архітектурні елементи, пов'язані зі злочинністю (графіті, розбиті вікна – теорія «розбитих вікон»).

2. Екзистенційні страхи у візуальному середовищі. Простори, які викривають питання смертності, самотності та безглуздості. Гігантські порожні простори (вокзали, аеропорти) → відчуття загубленості у світі. Одноманітні конкретні маси (брутальність) → метафора придушення індивідуальності. Дзеркальні лабіринти → дезорієнтація і питання «Хто я тут?». Міста-привиди – нагадування про тлінність цивілізації.

Тобто соціальні страхи – це коли простір вимушує людей боятися один одного. Екзистенційні – коли архітектура нагадує про крихкість людського існування. Торговий центр із натовпами людей може викликати соціальну тривогу. Той самий центр уночі за повної відсутності людей провокує екзистенційний жах.

Соціальні страхи можуть підтримуватися біологічними страхами, але вони завжди мають специфічний соціальний складник, який у них виходить на перший план, відтісняючи більш примітивні фактори виживання. Конкретні форми прояву соціальних страхів залежать від особливостей історичної епохи і типу суспільства.

Людина – істота соціальна. Тому цілком природно, що будь-які відносини між особистістю і суспільством мають різко окреслений мотиваційний характер. Тут і страх насильства, і самооцінка індивіда в групі, і страх начальства, і страх самотності, і страх військових конфліктів, тобто весь комплекс переживань, пов'язаних із комфортним перебуванням людини у соціальному середовищі.

У цьому аспекті розгляду проблеми необхідно розрізнити два типи прогнозованих соціальних страхів: випадкові і навмисно сплановані. До випадково отриманих ознак соціальної небезпеки архітектурного середовища належать такі елементи, як: вузькі темні ворота, проходи, знаки чужих соціальних і етнічних груп, місця великого скупчення людей (ринки, вокзали і т. д.), ознаки руйнування і занедбання архітектурних об'єктів і багато

інших, що прямо або побічно вказують на потенційну небезпеку нападу і насильства з боку третіх осіб або груп.

Сплановані спроектовані соціальні страхи служать цілям ідеологічного тиску на людину, тому для кожної епохи і суспільного становлення існують свої прийоми та способи створення необхідного емоційного настрою реципієнтів.

Імовірно, найбільш часто експлуатованими страхами в архітектурній композиції є страх «влади». Найбільш яскравим прикладом його експлуатації можна вважати мистецтво Стародавнього Єгипту і Ассирії. У Єгипті, експлуатуючи такі категорії архітектурної композиції, як масштабно-масштабна і артикуляційна, масовість, пропорційність, візуальна насиченість, архітектори досягли колосального емоційного ефекту – відчуття страху і нікчемності глядача перед владою обожненого фараона. Однак слід зазначити, що сила такого емоційного впливу багато в чому залежала від культурної та ідеологічної обробки відвідувача: загадок, міфів, розказаних із народження, усього інституту підпорядкування. Для сучасної людини без ідейного підживлення з перших днів життя така архітектура перетворюється на своєрідне шоу. Про це свідчить щорічний приплив туристів до Єгипту. В Ассирії сцени війни і жорстокі розправи над непокірними змушували тремтіти відвідувачів палацових і храмових комплексів та виключали навіть думку про будь-який опір царській владі.

У більш пізні епохи теми військової могутності відродилися в батальних сценах, а міць стала демонструватися в багатстві і масштабі архітектурних споруд. Також слід зазначити, що певний «відкат» у пластичних техніках стався за часів СРСР та нацистської Німеччини. Особливо в СРСР, де художні прийоми в архітектурі, скульптурі та живописі постійно підштовхують до проведення аналогій зі Стародавнім Єгиптом. Наприклад, статуя Сталіна на ВДНГ у Москві та вухо Рамзеса II.

Розглянемо соціальні страхи і потреби в безпеці, які візуально впливають на людину. До них можна віднести:

Потребу у визнанні. Одна з базових соціальних потреб, яка спонукає людину до визначення свого місця у соціальній групі. Це потужний психологічний мотив, який століттями знаходить відображення в архітектурі, формуючи не лише зовнішній вигляд міст, а й сприйняття людей. Задоволення цієї потреби полягає у визначенні статусу індивіда в ієрархічній піраміді суспільства. Наприклад, у XVIII ст. страх бути відомим боягузом серед дворянина будь-якої європейської країни, якого викликали на дуель, був сильнішим, аніж страх імовірної смерті, майже неминучої, якщо супротивник був очевидно сильнішим. В архітектурі це виражалося в тому, що

заможна людина – дворянин або купець – не могла ігнорувати необхідність мати особняк, відповідний його статусу. Ба більше, розміри і декоративне оздоблення будинку свідчили про статус власника. У забудовника могла бути повна відсутність бажання витратити гроші, але він був змушений відкласти до третини вартості будівлі на оформлення фасаду.

Погрозу застосування насильства. «Зчитуючи» знаки міського середовища, ми, крім усього іншого, отримуємо інформацію про ступінь соціальної напруги, а отже, і про потенційну небезпеку з боку місцевих жителів, яка може перебувати в тому чи іншому місці. Як правило, візуально сприятлива архітектура свідчить про благополуччя, а отже, і про знижену агресивність місцевих жителів, і навпаки, казарми та нетрі викликають занепокоєння і змушують посилювати увагу в очікуванні можливих агресивних проявів.

Місцевість-ідентифікацію. Локальність-ідентифікація визначається як «підструктура самоідентифікації людини, що складається з її уявлення про навколишній фізичний світ». Необхідно враховувати символічне значення місцевості як осередка емоцій і відносин, що наповнюють життя. Локальність-ідентифікація – це включення в особистісний світогляд спогадів, інтерпретацій, ідей, уявлень і почуттів, пов'язаних із певними характеристиками навколишнього середовища та їхніми проявами.

Виділяють п'ять функцій ідентифікації місцевості:

- впізнавання – на основі досвіду проживання в навколишньому середовищі, структурах місцевості-середовища здійснюється пізнання елементів будь-якого даного фізичного середовища;

- значення є джерелом смислів для елементів даного середовища на основі відповідних пізнавальних структур, що дає можливість передбачити, які події найбільш імовірні, яка модель людей поширена в таких умовах;

- вимога виразності – це здатність людини висловлювати смаки і переваги, визначати, яких якостей не вистає за визнання сприятливості даної обстановки;

- критерій трансформації – включає у себе здатність людини оцінювати, що є правильним або неправильним в даному середовищі, як це повинно бути змінено, щоб розбіжності між цим середовищем і місцевістю-ідентифікацією особи були мінімальними;

- сигнально-захисна функція – сигналізація про небезпеку і загрозу в даній фізичній обстановці, пошук засобів для уникнення цих небезпек.

Почуття тривоги, страху, втрати контролю можуть бути викликані різними просторовими факторами міського середовища. Поява недоглянутого середовища означає, що

порядок у суспільстві зруйнований, а потенційними жертвами є люди. Відсутність ознак територіальної приналежності посилює відчуття, що простір не має господаря, а також посилює відчуття незахищеності.

Темрява – дуже популярна деталь під час опису «місць страху». Homo sapiens завжди існував як денна істота: із настанням темряви людина легко могла стати здобиччю нічних хижаків, які краще орієнтувалися без світла. У всій людській культурі «темні сили» – це погані, ті, з ким краще не зв'язуватися.

Людина погано пристосована до життя в умовах недостатнього освітлення, тому в темний час доби вона почувається невпевнено, а також, можливо, має якусь генетичну програму «страху в темряві», яка виконує захисну функцію. Іншим поясненням безумовного характеру «страху в темряві» може бути факт, пов'язаний з особливістю обробки інформації в умовах зорової депривації: в темряві у людини є «половинчаста інформація», яка доповнюється уявою [23].

Тунелі та підземні ходи. Психологи, проводячи експерименти з аналізу комфортного сприйняття архітектурного середовища людиною, констатують, що під час опитування багато людей зізнавалися, що бояться тунелів і підземних ходів: «Поряд із мостом тунель є однією з найдавніших міських споруд, але часто городяни не можуть пояснити, чому вони бояться будь-яких тунелів, як підземних, так і наземних дерев'яних, біля будівельних майданчиків, удень і ввечері. Ірраціональна природа цих «місць страху» не знаходить підтримки в реальному досвіді.

«Заборонені» зони. За словами В.Я. Проппа, герою заборонено відкривати двері/скриню – він порушує заборону і стикається із загрозою. В архітектурі: вузькі коридори з одними дверима в кінці (готель у фільмі Кубрика «Сяйво»: поверхи не вписуються в уплан, що викликає підсвідомий дискомфорт). Занедбані кімнати із зачиненими шафами (порушення заборони відкривання). Дослідження Бостана, присвячені впливу архітектурного середовища на соціальні страхи та психологічний комфорт людини, виявило, що кімнати з одним входом/виходом підвищують тривожність на 12% [6].

Порушення масштабу. Гігантоманія (хмарочоси) або мініатюризація (вузькі коридори) спотворюють сприйняття тіла, викликаючи клаустрофобію/агорафобію. Приклад: довгі тунелі метро з низькими стелями. «Інші». Одним з основних понять є конфлікт між «Я» і «іншими». Існує поняття «друг – інший». Це можуть бути житель сусіднього району, хуліган, ув'язнений, хвора людина, неофіційний, поліцейський або будь-хто інший, якщо він сприймається як хтось чужий, як «не-я». Містяни бояться місць, де забагато «чужих». Наприклад, ринки. Із давніх-давен

туди приїжджали купці з інших регіонів і країн. Жили там і всякі «інші»: жебраки, юродиві, кишенькові злодії, бродячі актори. Середньовічний міський житель не міг сприймати їх як ідентичних собі, і в цьому він мало чим відрізняється від жителя сучасного мегаполісу.

Ще один тип місць, що викликають страх, – це «погані райони». Вони є практично в кожному місті. Страх перед ними частково пов'язаний із реальною статистикою злочинів, а частково – із пануючою міською міфологією. Далеко не факт, що більшість «інших» становлять реальну загрозу. Як тільки починає розгортатися історія, з'ясовується, що сторонніх звинувачують не в тяжких злочинах, а в незрозумілій, культурно неприйнятній поведінці.

Поняття «погане сусідство» часто асоціюється не лише з реальним рівнем злочинності, а й із візуальними характеристиками навколишнього середовища, які підсвідомо викликають відчуття небезпеки. Дослідження в галузі екологічної психології та урбаністики показують, які елементи архітектури та планування формують клеймо «небезпечного місця». Це, зокрема: занедбаність і спустошення; розвалені будівлі, розбиті вікна, облуплена фарба, що сигналізують про соціальну деградацію; зарослі пустирі та неосвітлені ділянки, які асоціюються з відсутністю контролю та потенційними загрозами; агресивний і дегуманізований дизайн; глухі бетонні стіни, відсутність вікон, що створюють відчуття ізоляції та ворожості; тунелі, вузькі проходи, темні провулки, що порушують принцип «природного спостереження»; відсутність «життя» у громадських місцях; порушення принципів візуальної чіткості (якщо місцевість нечитабельна, немає орієнтирів, це викликає дезорієнтацію і занепокоєння, і т. д.).

Місця пересування і зміни. «Інші» своєю присутністю «мітять» місця ірраціонального страху: страшно там, де вони є. Окрім того, в історіях про «страшні місця» в місті постійно зустрічаються теми, які описують «місця пересування» як лякаючі без раціональних пояснень. Ці «страшні місця» сприймаються як канали постачання для «чужих» та незнайомих, та сама прикордонна зона, яка загрожує змінам та невизначеності. Через вокзал у місто в'їжджають мігранти, іноземці, жителі інших міст і сіл. Та й зміни в житті самої людини часто пов'язані зі станцією, що підсилює хвилювання. Додаткові занепокоєння викликають ті ж тунелі, великі механізми та інші атрибути станційного життя.

Безлюдні місця. Відсутність людей поруч автоматично сприймається теж як загрозовий знак. На напівсвідомому рівні прокручується закономірність: якщо інші сюди не приходять, то і я не повинен.

Поняття «не-місто». Це і промислові зони (особливо занедбані), і гаражі, і порожні

будинки. У свідомості багатьох городян співіснують два суперечливі переконання: усі вважають, що зелених насаджень має бути більше і кожне дерево потрібно захищати. Але водночас парк сприймається як одне з найстрашніших місць у місті. Звичайно, є раціональне ядро в страху перед парками і пустирями. Набагато логічніше уявити собі злочинний напад тут, аніж на жвавій вулиці. Радзіна пише: «Існує велика спокуса розглядати лісопарки і парки, досить часто описані в інтерв'ю як особливо страшні міські місця, у контексті ірраціонального страху. Городяни докладно, на прикладах пояснюють причини, за якими включили паркові зони в список «страшних місць», що будь-які психоаналітичні тлумачення виявляються зайвими» [13].

Ідеологія влади. Сама ідея про емоцію соціального страху, навмисно викликану архітектурною композицією, здається абсурдною, якщо розглядати її у відриві від історії та соціології. Водночас у парадигмі історичного розвитку суспільства такі прогнозовані переживання виявляються логічними і обґрунтованими. Тут має місце процес розвитку в часі художнього і композиційного прийомів вираження ідеології влади. У цьому разі ми розглядаємо безпосередню потребу верховної влади в підвищенні оцінки правителя і в зниженні самооцінки громадянина. Роль архітектурної композиції у цьому процесі важко недооцінити. Власне, такими прикладами пронизана вся історія розвитку архітектури палацово-храмових комплексів. Причому ця історія починається з часів древніх царств IV–III тисячоліття до нашої ери і триває до наших днів.

Розглянувши проблему соціальних страхів, спровокованих архітектурною композицією, ми, по суті, отримуємо низку рекомендацій щодо їх нейтралізації, а саме: широкі відкриті простори, масштабність і підпорядкування пропорцій людині, видимість навколишнього середовища, освітленість і, що важливо, але не має універсального значення, знаки близької користувачеві етнічної приналежності і т. д.

Стабільність – це базова психологічна потреба людини. Жага стабільності асоціюється з безпекою і виживанням. Вона корелює з базовою потребою в притулку. Це психологічне поняття, засноване на наших думках, а не на об'єктивній реальності, але без нього ми ніколи не отримаємо відчуття фізичного комфорту в нашій свідомості, переконання, що наша головна потреба в безпечному середовищі збережеться.

ВИСНОВКИ

Сучасне архітектурне середовище безпосередньо впливає на психологічний стан людини, формуючи в нього відчуття або комфорту і безпеки або тривожності і соціальне відчуження. Проблеми візуальної безпеки,

такі як погане освітлення, відсутність візуального контролю, хаотичне планування та деградація громадських просторів, посилюють соціальні страхи, знижуючи якість міського життя. Ба більше, сьогодні аксіомою вважається твердження про вплив візуальних ознак архітектурного середовища на здоров'я людини. За означеною причиною вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, що включає не лише технічні заходи (освітлення, відеоспостереження), а й продуманий дизайн, який ураховує психологію сприйняття простору.

Аналізуючи роль соціальних страхів у розвитку архітектурної композиції, нами виділено два основні аспекти – індивідуальні соціальні страхи і громадські, масові страхи. В основі індивідуальних страхів лежить особистий досвід людини, сформований під впливом фізіологічних, соціальних, соціокультурних та історичних чинників. Особистісні реакції різних індивідів сильно відрізняються як за силою, так і за характером реакції на подразник.

Масові страхи – це складова частина соціальної свідомості мас (класів, соціальних груп) певного суспільства, що відображає умови їхнього повсякденного життя, потреби, інтереси; масова свідомість включає у себе поширені в суспільстві ідеї, погляди, уявлення, ілюзії, соціальні почуття і страхи людей. Середньовіччя є дуже яскравим прикладом впливу масових страхів на суспільство. Епідемії, релігійні війни, гоніння за національними ознаками можна відстежити в архітектурі міст, палаців та храмових комплексів. Людина – це соціальна істота, тому будь-які відносини між особистістю і суспільством мають різко окреслений мотиваційний характер. Тут і страх насильства, і самооцінка індивіда в групі, і страх начальства, і страх самотності, і страх військових конфліктів, тобто весь комплекс переживань, пов'язаних із комфортним перебуванням людини у соціальному середовищі.

У цьому аспекті проблеми виділено два типи прогнозованих соціальних страхів: випадкові і навмисно сплановані.

До випадково отриманих ознак соціальної небезпеки архітектурного середовища належать такі елементи, як: вузькі темні ворота, проходи, знаки чужих соціальних і етнічних груп, місця скупчення людей (ринки, вокзали і т. д.), знаки руйнування і занедбаності архітектурних об'єктів і багато інших, що прямо або побічно вказують на потенційну небезпеку нападу і насильства з боку третіх осіб, ідеологічного впливу на маси, тому кожна епоха і суспільне утворення має свої методи і способи створення необхідного емоційного настрою одержувачів.

Ключовим напрямом у створенні безпечного середовища є концепція «Запобігання

злочинності шляхом проектування довкілля» (CPTED), яка мінімізує можливості для незаконних дій завдяки відкритості, прозорості та контролю за територією. Однак важливо дотримуватися балансу: надмірний ентузіазм щодо заходів безпеки (таких як камери та високі паркани) може призвести до відчуття тотального спостереження та посилити соціальну роз'єднаність. Набагато ефективніше створити природні механізми контролю, такі як активні цокольні поверхи, пішохідні зони, громадські простори, які сприяють соціалізації.

Таким чином, візуальну безпеку архітектурного середовища слід розглядати як складову частину сталого розвитку міст, де на перше місце поставлено комфорт та психологічне благополуччя мешканців. Інтеграція соціальних, психологічних та урбаністичних підходів дасть змогу створити середовище, яке не лише захищатиме від загроз, а й сприятиме довірі, взаємодії та зниженню тривожності. Майбутнє міського планування – це гармонійне поєднання безпеки, естетики та дизайну, орієнтованого на людину.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Кононенко Г.Ю., Фоменко О.О. Критерії та рівні оцінки візуальних якостей штучного освітлення відкритих публічних просторів. *Архітектурний вісник КНУБА*. 2022. № 24–25. С. 57–65.
- [2] Abbas, Sarah, Nathalie Okdeh, Rabih Roufayel, Hervé Kovacic, Jean-Marc Sabatier, Ziad Fajloun, and Ziad Abi Khattar. Neuroarchitecture: How the Perception of Our Surroundings Impacts the Brain. *Biology*. Vol. 2024. P. 220–242.
- [3] Barbieri R, Töpfer FM, Soch J, Bogler C, Spr ekeler H, Haynes JD. Encoding of continuous perceptual choices in human early visual cortex. *Front Hum Neurosci*. 2023. Vol. 13. P 412–436.
- [4] Berkowitz L. Frustration-aggression hypothesis: examination and reformulation. *Psychol Bull*. 1989. Vol. 106(1). P. 59–73.
- [5] Bishop P.O., Pettigrew, J.D. Neural mechanisms of binocular vision. *Vision Research*, Vol. 26, Issue 9, 1986. P. 1587–1600.
- [6] Bostan B., Turan O. Deconstructing game stories with propp's morphology story patterns in role playing games and cultural differences. *In Contemporary Topics in Computer Graphics and Games*. Peter Lang Publishing Group. 2019. P. 67–79.
- [7] Ellard K. Places of the Heart: A Psychogeography of Everyday Life. New York: Bellevue Literary Press. 2015. Vol. 13. 256 p.
- [8] Gandy S., Forstmann M., Carhart-Harris RL., Timmermann C., Luke D., Watts R. The potential synergistic effects between psychedelic administration and nature contact for the improvement of mental health. *Health Psychology Open*. 2020. Vol. 7(2). P. 1–21.
- [9] Gage F.H. Neurogenesis in the adult brain. *J Neurosci*. 2002. Vol. 22(3) P. 612–613.
- [10] Grace W. Lindsay, Daniel B. Rubin, Kenneth D. Miller. A simple circuit model of visual cortex explains neural and behavioral aspects of attention. *bioRxiv* 2019. Vol. 10. URL: [https://ctn.zuckermaninstitute.columbia.edu/sites/ctn.zuckermaninstitute.columbia.edu/files/content/Publications/2019/Lindsay%20\(Miller\),%20A%20simple%20circuit%20model%20of%20visual%20cortex%20explains%20neural%20and%20behavioral%20aspects%20of%20attention.pdf](https://ctn.zuckermaninstitute.columbia.edu/sites/ctn.zuckermaninstitute.columbia.edu/files/content/Publications/2019/Lindsay%20(Miller),%20A%20simple%20circuit%20model%20of%20visual%20cortex%20explains%20neural%20and%20behavioral%20aspects%20of%20attention.pdf) (дата звернення: 19.06.2025).
- [11] Griffith, Oliver. To See and Fear: A Pilot Study on Gaze Behaviour in Horror Gaming. 2024. P. 1–25. URL: https://www.researchgate.net/publication/381111397_To_See_and_Fear_A_Pilot_Study_on_Gaze_Behaviour_in_Horror_Gaming (дата звернення: 19.06.2025).
- [12] Hale, J. Cities for People. Washington, DC: Island Press. 2010. 288 p.
- [13] Jakha, Hicham. Toward an archetypal narrative: A Jungian-inspired archetypal criticism of Propp's recurring narratemes thesis. *Beyond Philology An International Journal of Linguistics, Literary Studies and English Language Teaching*. 2023. Vol. 19. P. 111–149.
- [14] Joye Y, Pals R, Steg L, Evans BL. New methods for assessing the fascinating nature of nature experiences. *PLoS One*. 2013 Vol. 8. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23922645/> (дата звернення: 19.06.2025).
- [15] Jung, C.G., The Archetypes and The Collective Unconscious, Collected London. Routledge. 1968. 560 p.
- [16] Kuliga, S., Mavros, P., Brösamle, M., Hölscher, C. Comparing Human Wayfinding Behavior Between a Real, Existing Building, a Virtual Replica, and Two Architectural Redesigns. In: Škilfers, J., Newcombe, N., Uttal, D. *Spatial Cognition XII. Spatial Cognition*. 2020. Vol. 12162. P. 160–179.
- [17] Lorenz, W.E., & Franck, G. (2017). Fractal Aesthetics in Architecture, *Applied Mathematics & Information Sciences*. Vol. 11(4), P.971–981.
- [18] Lynch, C. The Image of the City. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. 1960. 202 p.
- [19] Markowska Bagda, James Laurence; Coming together or coming apart? Changes in social cohesion during the Covid-19 pandemic in England. *European Societies*. 2021. Vol. 23. P. 618–636.
- [20] Mehta M.M., Na S., Gu X., Murrough J.W., Morris L.S. Reward-related self-agency is disturbed in depression and anxiety. *PLoS One*. 2023. Vol. 15. P. 18–23. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36920973/> (дата звернення: 19.06.2025)
- [21] Mikulas, W.L., Coffman, M.G., Dayton, D., Frayne, C., & Maier, P.L. Behavioral Bibliotherapy and Games for Treating Fear of the Dark. *Child & Family Behavior Therapy*. 1986. Vol. 7(3), P. 1–8.
- [22] Newman, O. Defensive Space: Crime Prevention Through Urban Design. New York: Macmillan. 1972. 264 p.
- [23] Oliver Karon. Psychology in practice Environment. Printed in India for Hodder Education, 2002. 247 p.
- [24] Propp, Vladimir Yakovlevich. Historical Roots of the Wondertale, translated by Miriam Shrager, Sibelan Forrester and Russell Scott Valentino. Indiana University Press. 2025. 408 p.
- [25] Rautenbach, Victoria & Coetzee, Serena. Exploring the Impact of Visual Complexity Levels in 3D City Models on the Accuracy of Individuals' Orientation and Cognitive Maps. *ISPRS Annals of Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*. 2015. Vol. II-3/W5. P 499–506.
- [26] Sardenberg V, Guatelli I, Becker M. A computational framework for aesthetic preferences in architecture using computer vision and artificial neural networks. *International Journal of Architectural Computing*. 2024. Vol. 23(1). P 174–192.
- [27] Vartanian, O., Navarrete, G., Chatterjee, A., Fich, L.B., Gonzalez-Mora, J.L., Leder, H., Modroño, C.,

Nadal, M., Rostrup, N., & Skov, M. Architectural design and the brain: Effects of ceiling height and perceived enclosure on beauty judgments and approach-avoidance decisions. *Journal of Environmental Psychology*. 2015. Vol. 41. P. 10–18.

[28] Ulrich, R.S. Aesthetic and Affective Response to Natural Environment. In: Altman, I., Wohlwill, J.F. (eds) Behavior and the Natural Environment. *Human Behavior and Environment*, Springer, Boston, MA. 1983. Vol. 6. P. 85–125

REFERENCES

[1] Kononenko, H.Yu., & Fomenko, O.O. (2022). Kryteriyi ta rivni otsinky vizual'nykh yakostey shtuchnoho osvillennya vidkrytykh publichnykh prostoriv [Criteria and levels of assessment of visual qualities of artificial lighting of open public spaces]. *Arkhitekturnyy visnyk KNUBA*. Naukovo-tekhnichnyy zbirnyk. Kyiv: KNUBA. 24-25. P. 57–65. DOI: <https://doi.org/10.32347/2519-8661.2022.24-25.57-66> [in Ukrainian]

[2] Abbas, S., Okdeh, N., Roufayel, R., Kovacic, H., Sabatier, J., Fajloun, Z., & Khattar, Z.A. (2024). Neuroarchitecture: How the Perception of Our Surroundings Impacts the Brain. *Biology*. Vol. 13(4). P. 220. <https://doi.org/10.3390/biology13040220> [in English]

[3] Barbieri, R., Töpfer, F.M., Soch, J., Bogler, C., Sprekeler, H., & Haynes, J. (2023). Encoding of continuous perceptual choices in human early visual cortex. *Frontiers In Human Neuroscience*, Vol. 17. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2023.1277539> [in English]

[4] Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, Vol. 106(1), 59–73. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.106.1.59>. [in English]

[5] Bishop, P., & Pettigrew, J. (1986). Neural mechanisms of binocular vision. *Vision Research*, Vol. 26(9), 1587–1600. [https://doi.org/10.1016/0042-6989\(86\)90177-x](https://doi.org/10.1016/0042-6989(86)90177-x). [in English]

[6] Turan, O., & Bostan, B. (2017). Deconstructing Game Stories with Propp's Morphology: Story Patterns in Role Playing Games and Cultural Differences. *Proceedings of the Eurasia Graphics 2017*, Istanbul, Turkey, Vol. 4–5. [in English]

[7] Ellard, K. (2015). Places of the Heart: A Psychogeography of Everyday Life. New York: Bellevue Literary Press. ISBN: 978-1-934137-89-9 [in English]

[8] Gandy, S., Forstmann, M., Carhart-Harris, R.L., Timmermann, C., Luke, D., & Watts, R. (2020). The potential synergistic effects between psychedelic administration and nature contact for the improvement of mental health. *Health Psychology Open*, Vol. 7(2). <https://doi.org/10.1177/2055102920978123> [in English]

[9] Gage, F.H. (2002). Neurogenesis in the Adult Brain. *Journal Of Neuroscience*, Vol. 22(3), 612–613. <https://doi.org/10.1523/jneurosci.22-03-00612.2002>. [in English]

[10] Lindsay, G.W., Rubin, D.B., & Miller, K.D. (2019). A unified circuit model of attention: Neural and behavioral effects. *bioRxiv* (Cold Spring Harbor Laboratory). <https://doi.org/10.1101/2019.12.13.875534>. [in English]

[11] Griffith, O.J. (2024, June 3). To See and Fear: A Pilot Study on Gaze Behaviour in Horror Gaming. *PsyArXiv*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/pszxg>. [in English]

[12] Hale, J. (2010). Cities for People. Washington, DC: Island Press. ISBN 978-1-59726-573-7 [in English]

[13] Jakha, H. (2022). Toward an archetypal narrative: A Jungian-inspired archetypal criticism of

Propp's recurring narratemes thesis. *Beyond Philology An International Journal Of Linguistics Literary Studies And English Language Teaching*, Vol. 19(3), 111–149. <https://doi.org/10.26881/bp.2022.3.05>. [in English]

[14] Joye, Y., Pals, R., Steg, L., & Evans, B.L. (2013). New Methods for Assessing the Fascinating Nature of Nature Experiences. *PLoS ONE*, Vol. 8(7), e65332. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0065332> [in English]

[15] Jung, C.G. (1969). The Archetypes and the Collective Unconscious. Princeton University Press. ISBN 0-691-01833-2 [in English]

[16] Kuliga, S., Mavros, P., Brösamle, M., & Hölscher, C. (2020). Comparing Human Wayfinding Behavior Between a Real, Existing Building, a Virtual Replica, and Two Architectural Redesigns. *En Lecture notes in computer science* (pp. 160–179). https://doi.org/10.1007/978-3-030-57983-8_13 [in English]

[17] Lorenz, W.E., Andres, J., & Franck, G. (2017). Fractal Aesthetics in Architecture. *Applied Mathematics & Information Sciences*, Vol. 11(4), 971–981. <https://doi.org/10.18576/amis/110404> [in English]

[18] Lynch, C. (1960). The Image of the City. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. ISBN: 0-262-12004-6 [in English]

[19] Markowska B., & Laurence, J. (2020). Coming together or coming apart? Changes in social cohesion during the Covid-19 pandemic in England. *European Societies*, Vol. 23(sup1), P. 618–636. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1833067> [in English]

[20] Mehta, M.M., Na, S., Gu, X., Murrough, J.W., & Morris, L.S. (2023). Reward-related self-agency is disturbed in depression and anxiety. *PLoS ONE*, Vol. 18(3), e0282727. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0282727> [in English]

[21] Mikulas, W.L., Coffman, M.G., Dayton, D., Frayne, C., & Maier, P.L. (1986). Behavioral Bibliotherapy and Games for Treating Fear of the Dark. *Child & Family Behavior Therapy*, Vol.7(3), 1–8. https://doi.org/10.1300/j019v07n03_01 [in English]

[22] Newman, O. (1972). Defensive Space: Crime Prevention Through Urban Design. New York: Macmillan. ISBN: 978-0-02-000750-0 [in English]

[23] Oliver Karon. Psychology in practice Environment.-Printed in India for Hodder Education, 2002. 247 p. ISBN-10: 9780340844953 [in English]

[24] Propp, Vladimir Yakovlevich. Historical Roots of the Wondertale, translated by Miriam Shrager, Sibelan Forrester and Russell Scott Valentino, ISBN 978-0253074027 [in English]

[25] Rautenbach, V., Çöltekin, A., & Coetzee, S. (2015). Exploring the impact of visual complexity levels in 3D city models on the accuracy of individuals' orientation and cognitive maps. *ISPRS Annals Of The Photogrammetry, Remote Sensing And Spatial Information Sciences*, Vol. II-3/W5, P. 499–506. <https://doi.org/10.5194/isprsannals-ii-3-w5-499-2015>. [in English]

[26] Sardenberg, V., Guatelli, I., & Becker, M. (2024). A computational framework for aesthetic preferences in architecture using computer vision and artificial neural networks. *International Journal Of Architectural Computing*. <https://doi.org/10.1177/14780771241279350> [in English]

[27] Vartanian, O., Navarrete, G., Chatterjee, A., Fich, L.B., Gonzalez-Mora, J.L., Leder, H., Modroño, C., Nadal, M., Rostrup, N., & Skov, M. (2014). Architectural design and the brain: Effects of ceiling height and perceived enclosure on beauty judgments and approach-avoidance

decisions. *Journal Of Environmental Psychology*, Vol. 41, P. 10–18. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.11.006>. [in English]

[28] Ulrich, R.S. (1983). Aesthetic and Affective Response to Natural Environment. En Springer eBooks (pp. 85–125). https://doi.org/10.1007/978-1-4613-3539-9_4 [in English]

ABSTRACT

Zinchenko A. Architectural environment as a source and a means of protection against social fears and anxiety.

The modern urban environment has a significant impact on the psycho-emotional state of a person. Architecture not only performs utilitarian functions, but also forms a sense of security, comfort or, conversely, anxiety and alienation. Visual perception of space can activate social fears – persistent negative emotions associated with the negative impact of the architectural environment on a person. This article examines how elements of the architectural environment can provoke or intensify such fears, as well as possible ways to minimize them.

Purpose. Analysis and systematization of visual signs of danger of the architectural environment that provoke social fears.

Methodology. One of the most important tools for studying architectural form, the informative qualities of which are revealed only in the process of perception, is experimental psychology. There is a close connection and correlation between it and the architectural composition. The methods used in the study are dedicated to the so-called «operator» level of visual perception, in which elements, semantic and logical units that can have symbolic expression work.

Results. Social fears provoked by the architectural environment are a form of anxiety associated with being in public places, interacting with other people or feeling vulnerable in the urban environment. They can manifest themselves in the following forms: fear of crowds (demophobia), fear of open (agoraphobia) or closed (claustrophobia) spaces, anxiety due to the lack of social security (vandalism, signs of criminogenicity), discomfort from potential aggression from the environment.

Scientific novelty. It consists in revealing the role of the visual properties of architecture as a provocateur of social fears and anxiety states, as well as potential opportunities for architectural composition as a protector against them.

Practical relevance. The architectural environment can both intensify and mitigate social fears. The obtained data expand the understanding of the visual properties of the architectural environment and can be used both in architectural environment design practices and in pedagogy.

Keywords: social fears, visual perception, architectural environment, experimental psychology, emotions, architecture, anxieties.

AUTHOR'S NOTE:

Zinchenko Anton, Postgraduate Student at the Department of Innovative Technologies in Architectural Environment Design, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine, e-mail: anton.zinchenko@kname.edu.ua, orcid: 0009-0000-0663-5478.

Стаття подана до редакції 01.08.2025 р.

Стаття прийнята до опублікування 04.09.2025 р.

Стаття опублікована 30.10.2025 р.